

## تحلیلی بر جهانی شدن و تأثیر آن بر کشورهای منطقه خلیج فارس

عباس نجّار<sup>\*</sup>، دکتری جغرافیای سیاسی دانشگاه تهران - پرdis البرز

Email: naji522002@yahoo.com

\*نویسنده عهده دار مکاتبات

بهادر زارعی، دانشیار گروه جغرافیای سیاسی دانشکده جغرافیا دانشگاه تهران

کیومرث یزدان پناه درو، دانشیار گروه جغرافیای سیاسی دانشکده جغرافیا دانشگاه تهران

### چکیده

از ابتدای قرن ۲۱ موضوع جهانی شدن به عنوان یکی از مسائل و پدیده‌های مهم جهان مطرح و بیشترین تأثیر را بر پدیده‌های جغرافیایی داشته است. کشورهای منطقه خلیج فارس که یکی از مناطق راهبردی جهان به شمار می‌روند و در برخود با این پدیده نوظهور با چالش‌ها و فرصت‌های مختلف امنیتی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی زیادی مواجه بوده‌اند. این منطقه به جهت دارا بودن بیشترین میزان از ذخایر نفت و گاز جهان دارای موقعیت ژئوکconomی و ژئوپولیتیک خاصی است که همواره مورد توجه قدرت‌های بزرگ فرامنطقه‌ای بوده و این موقعیت و ظرفیت ممتاز باعث حضور این قدرت‌ها از همه ابعاد در منطقه و پیدایش چالش‌های منطقه‌ای شده است و با وجود دارا بودن ویژگی ژئوپولیتیکی خاص نسبت به پیرامون خود؛ یعنی خاورمیانه در برخورد با مقوله جهانی شدن فرایند پیچیده‌تری به خود گرفته است. پژوهش حاضر با استفاده از روش توصیفی - تحلیلی و با استناد به منابع کتابخانه‌ای، آرشیوی، اینترنتی و سایت‌های مهم بین‌المللی و تهیه پرسشنامه به تبیین ابعاد مختلف جهانی شدن در منطقه خلیج فارس پرداخته است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد در ابعاد امنیتی، سیاسی، فرهنگی و اقتصادی کشورهای این منطقه تحت تأثیر فرایند جهانی شدن قرار گرفته‌اند. جهانی شدن برای کشورهای منطقه هم می‌تواند فرصتی مطلوب برای توسعه ملی کشورها باشد و هم می‌تواند تهدیدی برای نظام فرهنگی و هویتی و اجتماعی این کشورها به شمار رود. این کشورها می‌توانند با همگرایی و اتحاد در قالب تئوری هم- تکمیلی به راهکاری مناسب برای توسعه علمی و افزایش درآمد و ثروت و همچنین اقتصاد پویا همراه با رفاه نسبی و از همه مهمتر برقراری امنیت و آسایش دست پیدا کنند.

**کلمات کلیدی:** خلیج فارس، جهانی شدن، ژئوپولیتیک، اقتصاد، فرهنگ، سیاست، انرژی

### مقدمه

جهانی شدن مفهومی است که در گستره دنیای کنونی با شتاب زیاد به وقوع پیوسته و هر روز در حال تکامل است. قدرت‌های بزرگ برای بقاء خود در جایگاه فعلی و نیز حرکت به سمت رتبه‌های بالاتر از یک سو و دستیابی به منافع بیشتر از سوی دیگر سعی در یک رقابت سیاسی و توسعه اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و نظامی خود می‌نماید. روند توسعه جهان و جهانی شدن بیشتر بر مبنای اقتصاد است که می‌تواند به معنی باز شدن درهای کشورها و مرزهای آنان بر روی تجارت و دادوستد باشد. سرعت روبه افزایش جهانی شدن مطابق با پیشرفت تکنولوژی‌های روز دنیا است و همسو با آن حرکت و تغییر می‌کند. به عقیده بسیاری در دنیای کنونی مرزی وجود ندارد که باعث عدم تجارت شود. با توسعه فرایند جهانی شدن مرزها کم اعتبار شده و تجارت در فضای مجازی توسعه بیشتری یافته است. حال در این فضا جایگاه کشورهای منطقه خلیج فارس که دارای ظرفیت‌های انسانی، اقتصادی و ذخایر فسیلی و ... برای فرایند توسعه است به چه

صورت خواهد بود. از طرفی رشد تکنولوژی و سرعت توسعه مناسبات اقتصادی بر روی مسائل اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و حتی نظامی نیز تاثیر بسزایی گذاشته است. القات فرهنگی با توجه به تبلیغات خیره‌کننده باعث افزایش مصرف‌گرایی و در نهایت توسعه مراودات اقتصادی می‌گردد. از طرفی توسعه صنعت توربیسم و گردشگری باعث رونق بازار کسب و کار و تجارت، حمل و نقل، توسعه مناطق آزاد، مناطق ویژه و بازارچه‌های مرزی، افزایش مواد و کالاهای مصرفی و خوراکی را در پی خواهد داشت که در نهایت باعث افزایش درآمدهای ملی می‌گردد. هرچند اقتصاد نفتی و درآمدهای حاصل از نفت منجر به توسعه اقتصادی در خلیج فارس شده اما از سوی دیگر موجب افزایش رقبای قدرت‌ها و گسترش نظامی‌گری در خلیج فارس شده و به عنوان یک عامل بسیار مهم مانع شکل‌گیری منطقه‌گرایی در میان کشورهای حوزه خلیج فارس شده است.

جهانی شدن یک پدیده گستردگی و چند رویه‌ای است که در سطح جهانی و در تمام بخش‌های دنیا، از جمله منطقه خلیج فارس، تأثیر گذاشته است. در منطقه خلیج فارس، جهانی شدن باعث تغییرات چشم‌گیری در اقتصاد، فرهنگ، سیاست و ارتباطات شده است. یکی از اثرات مهم جهانی شدن در منطقه خلیج فارس، افزایش تجارت و رشد اقتصادی است. باز شدن بازارها، تسهیل ترد و حرکت سرمایه‌گذاری‌ها، رشد قابل توجهی را در بخش‌های صادراتی، گردشگری، خدمات و صنعت به همراه داشته است. همچنین، جهانی شدن در منطقه خلیج فارس باعث گسترش ارتباطات و تبادلات فرهنگی شده است. بسیاری از جوامع در این منطقه در حال تأثیر گرفتن از فرهنگ‌های جهانی هستند و به روش‌های تفکر و زندگی جدیدی پاییند شده‌اند. همچنین، جهانی شدن در منطقه خلیج فارس، نقش مهمی در تغییرات سیاسی منطقه ایفا کرده است. برخی از کشورهای منطقه با انجام تغییرات سیاسی و اقتصادی در راستای جهانی شدن، سعی در افزایش قدرت و توانمندی خود داشته‌اند. بنابراین، می‌توان گفت که جهانی شدن در منطقه خلیج فارس تأثیرات مهمی در اقتصاد، فرهنگ، سیاست و ارتباطات داشته است. با این حال، این تأثیرات ممکن است در بین کشورها و جوامع منطقه متفاوت باشند و تأثیرات مثبت و منفی را در بر داشته باشند.

در پژوهش حاضر سعی شده است تا با استفاده از ابزار پژوهش از جمله پرسشنامه و استفاده از روش‌های محاسباتی به بررسی ابعاد متفاوت از جهانی شدن در منطقه خلیج فارس و تأثیر این ابعاد بر این منطقه را مورد مطالعه و بررسی قراردهیم. در این پژوهش با طرح سوالاتی سعی شده تا به این مهم پرداخته شود و در نهایت با بررسی فرضیه‌های پژوهشی و نتیجه‌گیری از اطلاعات کمی مطالعه شده به پی‌شنهادها و راهکارهایی دست خواهیم یافت. در ادامه فرضیه‌ها و سوال اصلی این پژوهش آورده شده است:

فرضیه نخست: «به نظر می‌رسد با عنایت به تحولات جهانی، فرایند جهانی شدن اثرات مثبت و منفی فراوانی در حوزه‌های سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و امنیتی بر منطقه خلیج فارس دارد».

فرضیه دوم: «به نظر می‌رسد بعد اقتصادی جهانی شدن در مقایسه با سایر ابعاد آن، تأثیرات بیشتری بر روی خلیج فارس دارد».

فرضیه سوم: «به نظر می‌رسد با عنایت به ظرفیت‌های سیاسی، امنیتی، اقتصادی و فرهنگی منطقه، کشورهای خلیج فارس می‌توانند از طریق ایجاد یک همگرایی منطقه‌ای، به طور مناسب با بهره‌گیری از اثرات مثبت جهانی شدن اثرات منفی آن را کاهش دهند».

سؤال اصلی پژوهش: «با توجه به تحولات بین‌المللی و اثرات فرایند جهانی شدن بر منطقه خلیج فارس در ابعاد مختلف آن، مهمترین راهکار دستیابی به توسعه اقتصادی، پیشرفت علمی، رفاه اجتماعی، امنیت پایدار و خروج قدرت‌های فرامنطقه‌ای از این منطقه کدام است؟»

## ادبیات نظری پژوهش

### جهانی شدن و ابعاد آن (سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و امنیتی)

جهانی شدن فرایندی اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و فناوری است که همه جوامع را کم و بیش در هزاره سوم دچار تغییر و یا آماده تغییر کرده است. این تغییرات در سه حوزه سیاسی – امنیتی، فرهنگی – اجتماعی و اقتصادی، حیات جامعه بشری را تحت تأثیر خود قرار داده است. هر چند تأثیر این پدیده در همه نقاط جهان و حتی در درون مزهای ملی یک کشور به یک اندازه نیست. جهانی شدن پیامدهای مثبت و منفی مهمی برای ابعاد گوناگون امنیت انسانی اعم از امنیت نظامی، بوم شناسی، اقتصادی، فرهنگی و روانشناسی داشته است. جهانی شدن از یک سو به کاهش جنگ‌ها و درگیری‌های نظامی، افزایش پیشرفت‌های مادی، افزایش نسبی رفاه و اشتغال و رشد یکپارچگی‌های گوناگون منجر شده و از سوی دیگر، گسترش تکنولوژی نظامی ویرانگر، تخریب فرایnde محیط زیست، بی‌ثباتی مالی، انحطاط فرهنگی و کاهش انسجام اجتماعی را در پی داشته است (زارعی، ۱۴۰۲: ۵۸۰). به تعبیری دیگر، جهانی شدن با تشديد جا به جایی‌ها، خدمات و منابع مالی، مزهای جغرافیای محلی، ملی و منطقه‌ای را در می‌نورد. در نتیجه، ارتباطات فشرده‌تر و عمیق‌تری میان مکان‌های گوناگون به وجود می‌آید. ارتباطات، مزهای زمان و مکان را در نوردیده و افراد، اندیشه‌ها، اطلاعات و منابع را در مناطق جغرافیایی بسیار متفاوت به یکدیگر متصل می‌کند. به طور خلاصه می‌توان گفت؛ جهانی شدن یکپارچه‌سازی فرایندهای اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی در مکان‌های مختلف و در ورای مزهای بین‌المللی است. جایی که میزان و سرعت داد و ستدّها در سطح جهان و در سطح فضای روی هم رفته چشم انداز جغرافیایی، سیاسی و اقتصادی جدیدی را به وجود آورده است.

بررسی کمی و عینی پدیده‌های سیاسی و شاخص سازی آن در عرصه جهانی بسیار دشوار است و مانند اقتصاد و ارتباطات نمی‌توان آمار و اطلاعات مسخ‌صی درباره آن ارائه کرد (سلیمی، ۱۳۸۶: ۲۰). یکی دیگر از تجلیات سیاست جهانی، شکل‌گیری و پدیده «حقوق جهانی» به معنی حاکمیت قوانین و حقوقی است که روابط بین انسان‌ها را در داخل دولت – ملت و نیز روابط بین دولتها را تنظیم می‌کند و محدودیت‌ها، قدرت‌ها، حقوق و تکالیف موجود در این زمینه‌ها را در عرصه جهانی یکسان می‌کند. در حقوق بین‌الملل مباحثی چون حقوق محیط زیست، حقوق جنگ، جنایات جنگی و جنایت علیه بشریت، استانداردهای نسبتاً پذیرفته شده، شکل گرفته که همگی مبنی بر اصول جهانی شدن حقوق بشر است. در عرصه داخلی نیز بر مبنای حقوق بشر رویده‌های همسانی در مورد نحوه رسیدگی به جرایم و تعریف جرم و آزادی‌ها و حقوق انسان‌ها در حال شکل‌گیری است (Held et al, 1999: 24-27).

جهانی شدن در حوزه اقتصاد یکی از مهم‌ترین ابعاد فرایند دگرگونی جهانی است. در عرصه تجارت، جهانی شدن به این معنی نیست که همه کشورهای جهان با یکدیگر مبادلات گسترده تجاری داشته باشند. یا بخش عمده تولید خالص و ناخالص ملی کشورها وابسته به تجارت باشد. بلکه مهم‌ترین مسخه تجارت جهانی به وجود آمدن شرایط و محیط جهانی و نیز استانداردهای جهانی برای نقل و انتقال کالا است. در دوره کلاسیک استاندارد کالا (۱۸۷۰-۱۹۱۴) تختین گام برای پیدایش نظام و مبنای مشارک برای تجارت جهانی بردا شته شد که توسعه فراوان تجارت جهانی را به دنبال داشت (Held et al, 1999: 155-156).

با شکل‌گیری دو انقلاب صنعتی و گسترش حجم کالاهای تولید شده در جهان زمینه جدیدی برای مبادلات کالا در عرصه جهانی فراهم شد که باعث شد پس از جنگ جهانی دوم شاهد «ظهور یک نظام تجارت جهانی» باشیم. ظهرور نظام برتن‌وودز قدم اول شکل‌گیری این نظام بود و به دنبال آن مذاکرات طولانی و توافقنامه‌های بنیادین موافقت‌نامه عمومی تعرفه و تجارت (GATT) به تدریج نظام و نگرش یکسانی را نسبت به تجارت به وجود آورد و شرایط جدیدی

. Global law or cosmopolitan law<sup>۱</sup>

. The rise of a global trading order<sup>۲</sup>

. General Agreement on Tariffs and Trade<sup>۳</sup>

را برای تشکیل تجارت جهانی مهیا ساخت. با شکل‌گیری سازمان تجارت جهانی (WTO)<sup>۴</sup> به تدریج یک نظام تجاری جهان شمول متولد شد. بانک جهانی (WB) و صندوق بین‌المللی پول (IMF)<sup>۵</sup> نیز استانداردهای جهانی جدیدی را در عرصه تجارت گسترش دادند. این تحولات اساسی موجب شد تا هم عمق و هم گستره تجارت جهانی افزایش زیادی یابد (سلیمی، ۱۳۸۶: ۵۲-۵۳).

در بسیاری از نوشهای جدید، مسائل استراتژیک و نظامی به عنوان بخشی از حوزه سیاست بین‌الملل مطالعه می‌شوند، بشریت در قرن ۲۰ در زیر سایه هراس و جنگ از آن زیسته است، حتی زمانی که تفنگ‌ها آتش نمی‌کردند و بمب‌ها منفجر نمی‌شدند. یعنی هنگامی که جنگی وجود نداشته نیز این پدیده خود را همچون عامل اساسی بر زندگی سیاسی - اجتماعی بشر تحمیل کرده است. شرایط جنگی مدرن و صنعتی شدن لوازم جنگ و تسلیحات، زندگی صدها میلیون انسان را به طور بالقوه به خطر انداخته است. مطالعات تاریخی نیز نشان می‌دهد که مسائل نظامی و «خشونت سازمان یافته»<sup>۶</sup> یکی از تعیین‌کننده‌ترین و اصلی امور در زندگی اجتماعی انسان است. نظام و امنیت داخلی از یک سو و روابط خارجی و قبض و بسط دولتها و امپراتوری‌ها از سوی دیگر به طور عمدۀ با کمک امور نظامی و تحت نفوذ خشونت سازمان یافته بوده است (سلیمی، ۱۳۸۶: ۴۲). از بعد جغرافیای سیاسی، جهانی شدن سبب تشدید جایه‌جایی‌ها و نزدیکی‌ها در کره‌زمین شده است. و طی آن افراد، کالاهای، اندیشه‌ها، گرایش‌ها، خدمات و منابع مالی، مرزهای محلی، ملی و منطقه‌ای را در می‌نورند. در نتیجه، ارتباط فشرده‌تر و عمیق‌تری میان مکان‌های گوناگون به وجود می‌آید. این ارتباطات فشرده و عمیق حاصل پیشرفت در فناوری‌های گوناگون و انقلابی که در نظام فناوری ارتباطات جهانی و پیامد آن انفجاری که در اطلاعات به دنبال داشت، حاصل شد. در شرایط کنونی این امکان وجود دارد که به طور هم زمان با چند مکان جغرافیایی در مناطق مختلف کره‌زمین از قبیل این فناوری‌ها ارتباط برقرار کنیم و از اوضاع و احوال مردم آن مناطق مطلع شویم. امروزه و در این عصر عامل ارتباطات، مرزهای زمان و مکان را در نور دیده و افراد، اندیشه‌ها، اطلاعات و منابع را در مناطق جغرافیایی بسیار متفاوت به یکدیگر متصل می‌کنند. به طور خلاصه می‌توان گفت جهانی شدن یکپارچه‌سازی فرایندهای اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی در مکان‌های جغرافیایی مختلف و در ورای مرزهای بین‌المللی است (زارعی، ۱۴۰۱، ۲۲۱).

مرکز مطالعات «EUROCONSULT» که یک مرکز مشاوره و تحلیل در امور ارتباطات ماهواره‌ای در اتحادیه اروپا است در گزارش خود درباره فعالیت ۳۸ اپراتور ارایه دهنده خدمات ماهواره‌ای در جهان از رشد فعالیت‌های این اپراتورها و افزایش فعالیت شبکه‌های ماهواره‌ای در مناطق مختلف جهان به ویژه آسیا خبر داد. بر اساس این گزارش ۸۰٪ از اپراتورهای ارایه دهنده خدمات پخش ماهواره‌ای در سال ۲۰۲۲ شاهد رشد درآمد بوده‌اند که از این میزان ۱۳ اپراتور از میان ۳۸ اپراتور فعال، رشد درآمدی ۱۰٪ یا بیشتر داشته‌اند. این گزارش با اشاره به اینکه در دو سال آینده تعداد اپراتورهای فعال در بخش ماهواره‌ای به ۴۷ خواهد رسید، افزوده است: ۱۹ اپراتور ارایه دهنده خدمات پخش ماهواره‌ای رشد درآمدشان در سال ۲۰۲۲ بیش از ۷۰۰ میلیون دلار گزارش شده است. بر اساس این گزارش در سال ۲۰۲۲ بیش از ۳۲ هزار و ۱۴۰ شبکه ماهواره‌ای و نیز ۱۳۸ شبکه پولی از طریق اپراتورهای ماهواره‌ای فعال در سراسر جهان پخش برنامه داشته‌اند. این گزارش می‌افزاید بازار آسیا رشد بیشتری نسبت به دیگر بازارها داشته و هم اینک در این منطقه ۱۸ اپراتور پخش ماهواره‌ای فعال هستند (زارعی، ۱۴۰۲: ۹۰). افزایش امکان مبادله فکری و ذهنی، زبانهای میان انسان‌ها تنها در حوزه مجازی نیست، بلکه رشد مهاجرت و توریسم نشان می‌دهد که امکان رویارویی مستقیم انسان‌ها نیز دایماً افزایش یافته و امکان رویارویی و تعامل بین انسان‌ها و ارتباطات میان آنان در حال گسترش است. در سال ۲۰۲۲ حجم تولید ثروت ۷ کشور منطقه خلیج‌فارس بالغ بر ۲,۵ تریلیون دلار بوده است که نشان از پویایی اقتصاد و پیوندهای این

. World Trade Organization<sup>۴</sup>

. International Monetary Fund<sup>۵</sup>

. Organized violence<sup>۶</sup>

منطقه با نظام اقتصاد جهانی است و امروز بورس دوبی، دوحه، منامه و ریاض توانایی جذب سرمایه‌های بین‌المللی و سرمایه‌گذاری در این کشورها را دارا شده است. رشد اقتصادی منطقه که از ۴,۳ درصد تا ۸,۷ درصد از عمان تا عربستان (World Bank, 2022) شاهدیم نشان از پیوند عمیق ساختارهای اقتصادی کشورهای منطقه با اقتصاد جهانی شده در سطح بین‌المللی است. درباره فرآگیری جهانی الگوها و ارزش‌ها در حوزه هنر و فرهنگ آمار رسمی و قطعی نمی‌توان ارائه داد؛ زیرا اختلاف نظرهای فراوانی در شاخص‌ها و آمارها وجود دارد. عدهای توسعه جهانی مدل تقدیم و فروشگاه‌هایی مانند مک‌دونالد، گروه‌های موسیقی خاص، موسیقی پاپ، مدل‌های اروپایی، لباس‌های جین و فیلم‌های آمریکایی، را شاخص‌های جهانی‌شدن فرهنگ می‌دانند و بعضی از گرایش به معنویت و مذهب و گسترش جهانی ایده‌های معنوی سخن می‌گویند. در هر دو زمینه نظریات متعددی وجود دارد که نمی‌توان فارغ از آنها آمار و ارقام خدشه‌ناپذیری ارائه کرد. اما فرآگیری‌ها و همسانی‌های جهانی در کنار تنوع‌ها و تکثر فرهنگی در عرصه‌جهانی قابل بررسی و تشخیص است. بعضی نیز گسترش جهانی فرهنگ می‌دانند فرهنگ می‌دانند فرهنگ می‌دانند فرهنگ می‌دانند (سلیمی، ۱۳۸۶: ۲۰).

**جدول ۱: درصد تولید ناخالص داخلی و درامدهای دولت کشورهای حوزه خلیج فارس در سال ۲۰۱۴ سال ۲۰۱۸**

کشور	درصد GDP از بخش نفت و گاز	درصد درامدهای دولت از بخش نفت * و گاز	GDP (ثابت ۲۰۱۰ دلار امریکا) نرخ رشد سالانه				
			۲۰۱۴	۲۰۱۵	۲۰۱۶	۲۰۱۷	۲۰۱۸
امارات متحده	۳۰	۸۱	۴.۴۰%	۵.۰۶%	۲.۹۹%	۰.۷۹%	۱.۴۲%
بحرين	۱۱	۷۰	۴.۳۵%	۲.۸۶%	۳.۴۷%	۳.۸۰%	۱.۷۸%
عربستان	۴۲	۸۷	۳.۶۵%	۴.۱۱%	۱.۶۷%	-۰.۷۴%	۲.۲۱%
عمان	۳۹	۸۴	۲.۷۰%	۴.۷۴%	۴.۹۸%	-۰.۹۳%	۲.۱۳%
قطر	۶۰	۷۰	۳.۹۸%	۳.۶۶%	۲.۱۳%	۱.۵۸%	۱.۴۳%
کویت	۵۰	۹۰	۰.۵۰%	۰.۵۹%	۲.۹۳%	-۳.۴۸%	۱.۲۴%
عراق	۶۰	۹۰	۰.۷۰%	۲.۴۸%	۱۳.۵۷%	-۰.۶۷%	۰.۶۳%
ایران	۱۰	۶	۴.۶۰%	-۱.۳۲%	۱۳.۴۰%	۳.۷۶%	-۳.۹۰%
متوسط	۳۸	۷۹	۳.۱۲%	۲.۷۷%	۰.۶۴%	۰.۳۹%	۰.۸۷%

منبع: بانک جهانی، CIA، صفحه وب اقتصاد عمان، صفحه وب نفت و گاز کویت، صفحه وب FRED.

توجه: (\*) براوردهای ۲۰۱۷ یا ۲۰۱۸

**جدول ۲: ماتریس همبستگی بین هشت تولید کننده سالانه خلیج فارس (ثبت ۲۰۱۰ دلار امریکا) و میانگین سالانه قیمت WTI بین سالهای ۱۹۶۰ تا ۲۰۱۸ (حجم نمونه برای هر کشور متفاوت است)**

کشور	امارات متحده	بحرين	عربستان	عمان	قطر	کویت	عراق	ایران	متوسط
امارات متحده	۱۰۰%								
بحرين	۹۹%	۱۰۰%							
عربستان	۹۶%	۹۷%	۱۰۰%						
عمان	۹۶%	۹۸%	۹۲%	۱۰۰%					
قطر	۹۶%	۹۸%	۹۸%	۹۸%	۱۰۰%				
کویت	۹۸%	۹۶%	۹۴%	۹۲%	۹۰%	۱۰۰%			
عراق	۹۷%	۹۷%	۹۴%	۹۵%	۹۶%	۹۱%	۱۰۰%		
ایران	۹۱%	۹۸%	۹۱%	۸۷%	۹۰%	۹۱%	۸۸%	۱۰۰%	
متوسط	۸۰%	۷۶%	۸۱%	۷۸%	۵۳%	۸۳%	۸۰%	۸۰%	۱۰۰%

منبع: یافته‌های تحقیقاتی

در عرصهٔ فرهنگ نیز جهانی شدن با شاخص‌های معینی تشخیص داده می‌شود که تقدیر و فرجام ملت‌ها را تحت الشعاع قرار می‌دهد.

**جدول ۳: مقایسه ده ساله تولید ناخالص ملی در حوزه‌های مختلف کشورهای منطقه خلیج فارس**

خدمات	درصد تولید ناخالص داخلی								کشور	
	تولید		صنعت		کشاورزی		میلیارد دلار			
	۲۰۲۰	۲۰۱۰	۲۰۲۰	۲۰۱۰	۲۰۲۰	۲۰۱۰	۲۰۲۰	۲۰۱۰		
۵۶/۹	۵۳/۷	۱۸/۳	۱۴/۵	۳۹/۹	۴۵	۰/۳	۳۴/۶	۲۵/۷	بحرين	
۴۹/۲	۵۱/۱	۲۱/۱	۱۲/۸	۳۶/۱	۴۴/۲	۱۲/۲	۶/۵	۴۸۶/۸	ایران	
۵۴/۸	۳۹/۷	۲/۶	۲/۳	۳۹/۹	۵۵/۸	۶/۱	۵/۲	۱۳۸/۵	عراق	
۶۹/۱	۴۷	۶/۶	۶	۴۵/۴	۶۶/۱	۰/۰	۰/۰	۱۱۰/۴	کویت	
۵۵	۳۹/۹	۸/۴	۱۰	۴۷/۱	۶۳/۳	۲/۰	۱/۲	۶۵	عمان	
۵۲/۷	۲۸/۶	۷/۹	۱۲/۰	۵۲/۳	۷۳/۲	۰/۳	۰/۱	۱۲۰/۱	قطر	
۵۳/۳	۳۸/۶	۱۲/۶	۱۰/۸	۳۹/۰	۵۸	۳	۲/۶	۵۲۸/۲	عربستان سعودی	
۵۶/۹	۴۶/۷	۱۰/۳	۷/۹	۴۲/۲	۵۲/۰	۱	۰/۸	۲۸۹/۸	امارات متحده عربی	
۴۸/۴	۴۲/۹	۱۱	۴/۶	۲۶/۱	۲۸/۷	۲۶/۷	۲۳/۶	۵۹۱/۶	درآمد کم	
۴۹/۷	۴۷/۸	۱۵/۱	۱۰/۴	۲۷/۴	۳۱/۴	۱۶/۵	۱۵/۴	۶,۶۱۹/۱۰	۴,۵۳۳/۳۰ پایین	
۵۵/۳	۵۰	۲۲/۱	۲۱/۷	۳۴/۲	۳۷	۷/۳	۷/۳	۱۵,۳۵۶/۳۰	درآمد متوسط بالا	
۷۱	۶۹	۱۳/۲	۱۴/۱	۲۲	۲۳/۹	۱/۳	۱/۳	۵۳,۹۳۸/۰۰	درآمد بالا	
منبع: داده‌های حساب‌های ملی بانک جهانی و فایل‌های داده حساب‌های ملی OECD										

در نگاه اول ممکن است جهانی شدن کوکاکولا، مدونا و اخبار CNN به عنوان مظاهر اولیه جهانی شدن فرهنگ تشخیص داده شود، حال آن که چنین نیست و مسئله عمیق‌تر از آن است. فرهنگ تجربیات زنده و خلاق افراد و جوامع است که در پیکرهای از سنت‌ها و اندیشه‌ها و آثار هنری متجلی می‌شود و حتی گفتمانهای تخصصی در حوزه‌های هنری و فکری،

شیوه‌های بیانی و مدل‌های زندگی روزمره، تولیدات صنایع فرهنگی، شیوه‌های ارتباطات و غیره را در بر می‌گیرد. رسانه‌ها و ارتباطات یکی از اشکال و ماهیت‌های عمدۀ فرهنگ در جهان کنونی‌اند. به طور کلی این عده حرکت مردمان، نشانه‌ها و پدیده‌ها را در فضای بین قاره‌ای و مابین مناطق به معنی جهانی‌شدن می‌دانند. فرهنگ از این نظر جهانی شده است. زمان و مکان در مبادلات و تأثیرگذاری‌های متقابل در عرصهٔ فرهنگی، رنگ باخته و فناوری ارتباطات و اطلاعات آن را حذفی کرده است (Held et al, 1999:329). خطوط ارتباطات صوتی موارء آتلانتیک و زیرساخت‌های ارتباطات جهانی با ارقام حیرت‌انگیزی به سرعت در حال افزایش است.

ناگفته بی‌دادست که در شرایط موجود و حاکم بر منطقه خلیج‌فارس، هر مقدار که به سمت آینده گام بر می‌داریم، این کشورها به یکی از مناطق مهم حمل و نقل هوایی، تجارت مالی، مرکز شعب بانک‌های جهانی، انتقال فناوری پیشرفته، یکی از مراکز تولید علم، بازار پر سود فروش محصولات آسیایی و اروپایی و آمریکایی و مکان مناسب برای تبادل نیروی کار تحصیل کرده است. از سوی دیگر، پدیدهٔ جهانی‌شدن سبب شکل‌گیری نظام جهانی ارتباطات و زمینه‌ساز انفجار اطلاعات در سراسر جهان از جمله کشورهای منطقه خلیج‌فارس شده است و این خود عاملی برای افزایش آگاهی اجتماعی و به نوعی آگاهی ملی در منطقه و فزونی مطالبات و توقعات متعدد مردم از دولت را فراهم ساخته است. از این‌رو، در این عصر دولت‌های منطقه ناچارند بخشی از درآمدهای ملی خود را صرف زیر ساخت‌های توسعه کشور کنند.

## روش‌شناسی پژوهش

### ۱- نوع پژوهش

در مطالعه حاضر از آنجایی که هدف اصلی از انجام این پژوهش، تأثیرگذاری جهانی‌شدن بر کشورهای منطقه خلیج‌فارس بود، لذا از روش توصیفی و تحلیلی از نوع استنباطی و استقرایی استفاده شد؛ که در آن نقش استقرایی برداشت از نظریه‌های گوناگون جهانی‌شدن مورد بررسی قرار گرفت. همچنین، این پژوهش از نظر هدف بنیادی نظری و نتایج آن، مشخص وعینی بوده و جنبه بنیادی داشت.

با توجه به اینکه برای تحقق اهداف در این پژوهش استفاده از یک روش تحقیق (کمی یا کیفی) به تنها‌یی کفايت نمی‌کرد، از طرح تحقیق آمیخته<sup>۱۰</sup> استفاده شد. با بکار بردن طرح‌های تحقیقی که در آن‌ها فقط از یک روش (کمی یا کیفی) استفاده شود نمی‌توان به طور جامع به سؤال‌های مربوط به موقعیت‌های نامعین نظام‌های آموزشی پاسخ داد ولی با استفاده از روش‌های تحقیق آمیخته، می‌توان انتظار داشت که به درک مطلوب‌تر و شناخت بیشتر سبیت به موقعیت‌های نامعین نائل شد(بازرگان، ۱۳۹۳). از بین انواع طرح‌های پژوهش آمیخته (مثلث‌سازی<sup>۱۱</sup>، تودرتون<sup>۱۲</sup>، تبیینی<sup>۱۳</sup> و اکتشافی<sup>۱۴</sup>) از طرح اکتشافی استفاده شد. هدف از طرح اکتشافی دو مرحله‌ای این است که نتایج روش اول (کیفی) می‌تواند به رشد و گسترش تحقیق کمک کرده و یا برای دومین روش (کمی) نقش اطلاع دهنده داشته باشد. از آنجا که این روش اغلب به صورت کیفی آغاز می‌شود به طور معمول برای اکتشاف پدیده‌ها مناسب است. به ویژه این طرح زمانی مفید است که محقق نیازمند گسترش و توسعه نظریه، آزمایش و یا بررسی ابزار باشد. از آنجائی که طرح به صورت کیفی آغاز می‌شود، تأکید بیشتری بر داده‌های کیفی است(دلاور و کوشکی، ۱۳۹۲). به عبارتی با استفاده از روش کیفی الگو یا چارچوب پژوهش به دست آمد، سپس با استفاده از روش کمی مورد اعتباریابی درونی و بیرونی قرار گرفت.

در قسمت تحقیق کیفی از روش از تحلیل محتوا کیفی استقرایی استفاده گردید. تحلیل محتوا کیفی، برای تحلیل داده‌های متنی، کاربردی فراوان دارد. که تمرکز بر مشخصات زبان به منزله وسیله ارتباطی برای به دست آوردن معنا و

10. Mixed Method

11 . Triangulation

12 . Embedded

13. Explanatory

14 . Exploratory

محتوای متن دارد. داده‌های متن ممکن است به صورت شفاهی، چاپی یا الکترونیکی و همچنین حاصل پاسخ‌های شفاهی، پرسش‌های پیمایشی باز یا بسته، مصاحبه‌ها، گروه‌های متمرک، مشاهدات یا رسانه‌های چاپی مانند مقالات و کتاب‌ها باشند(کوندرآکی<sup>۱۰</sup> و همکاران ،۲۰۰۲). این نوع تحلیل به محققان اجازه می‌دهد اصالت و حقیقت داده‌ها را به گونه‌ ذهنی، ولی با روش علمی تفسیر کنند. عینیت نتایج به وسیله وجود یک فرایند کدبندی نظام‌مند تضمین می‌شود. تحلیل محتوای کیفی به فراسویی از کلمات یا محتوای عینی متن می‌رود و تم‌ها یا الگوهایی را که آشکار یا پنهان هستند به صورت محتوای آشکار می‌آزماید. تحلیل محتوای کیفی استقرایی است؛ یعنی مبتنی بر برسی و استنتاج موضوع‌ها و تم‌ها، از داده‌های خام است که گاه به طرح نظریه می‌انجامد. در این پژوهش حاضر مرحله اول از نوع کیفی بود. ابتدا یک تحلیل محتوای کیفی با طرح استقرایی از مبانی نظری جهانی شدن در منطقه خلیج فارس به عمل آمد و سپس بر اساس نتایج آن پرسشنامه اولیه ترسیم گردید. پرسشنامه اولیه در اختیار اساتید راهنما و مشاور و متخصصین جغرافیای سیاسی قرار گرفته و اصلاحات مورد نیاز اعمال شد. سپس پرسشنامه اعتباریابی درونی الگو طراحی و پس از تایید اعتبار در اختیار سایر متخصصین قرار گرفت.

## ۲- جامعه و نمونه آماری

پژوهش جامعه پژوهش یا جایی که نتایج پژوهش قرار است به آنجا تعمیم یابد یا در آنجا اجرا شود، به مجموعه‌ای از اشخاص، اشیاء، مکان‌ها، رویدادها و به طور کلی اموری اخلاق می‌شود که در یک یا چند صفت یا ویژگی، مشترک باشند(میرزاچی،۱۳۸۷). جامعه آماری این پژوهش، جامعه‌ای که از آن‌ها برای اعتباریابی درونی الگو استفاده شد شامل اعضای هیأت علمی، دانشجویان دکتری و متخصصان در رشته جغرافیای سیاسی و روابط بین‌الملل بودند.

## ۳- حجم نمونه و روش نمونه‌گیری

نمونه آماری نیز عبارت است از مجموعه‌ای از نشانه‌ها که از یک قسمت، یک گروه یا جامعه‌ای بزرگ‌تر انتخاب می‌شود، به طوری که این مجموعه معرف کیفیت و ویژگی‌های آن قسمت، گروه یا جامعه بزرگ‌تر باشد. منظور از حجم نمونه نیز تعداد پاسخگویان مورد بررسی در این تحقیق هستند که از جامعه آماری برگزیده شده‌اند. در این پژوهش نیز با توجه به معلوم بودن حجم جامعه آماری، از فرمول کوکران (تعیین حجم نمونه از جامعه آماری محدود) که یکی از پرکاربردترین روش‌ها برای محاسبه حجم نمونه آماری است، استفاده گردیده شد و سپس با استفاده از روش نمونه‌گیری در دسترس اقدام به انتخاب حجم نمونه نمودیم:

$$n = \frac{\left(\frac{z\alpha/2}{d}\right)^2 pq}{1 + \frac{1}{N} \left(\frac{\left(\frac{z\alpha/2}{d}\right)^2 pq}{d^2} - 1\right)}$$

= حجم نمونه  
= حجم جمعیت آماری  
= نسبتی از جمعیت دارای صفت معین  
= می‌تواند ۱/۱۰۰ یا ۰/۰۵ باشد

$q = 1-p$  = نسبتی از جمعیت فاقد صفت معین . معمولاً p و q را در نظر می‌گیریم  $Z\alpha/2 =$  آماره مریوط به توزیع نرمال استاندارد برای سطح خطای ۰/۰۵ که مقدار آن برابر است با ۱/۹۶ با توجه به حجم جامعه آماری (۳۷ نفر)، نمونه‌ای برابر با ۹۲۵ پاسخ به صورت زیر به دست آمد که با توجه به پیش‌بینی‌های صورت گرفته در زمینه پرسشنامه‌های غیرقابل قبول، در مجموع ۴۰ پرسشنامه توزیع گردید که از این تعداد ۳۷ پرسشنامه به صورت قابل قبول برگشت داده شد.

جهت بررسی اعتبار درونی الگو، با روش هدفمند از بین اعضای هیات علمی و دانشجویان دکتری رشته‌های جغرافیای سیاسی، روابط بین‌الملل، ۳۷ نفر انتخاب شدند که سطح تخصص، محل و تعداد نمونه‌ها در جدول (۱) ارائه شده است.

جدول(۱) نمونه‌های در بخش اعتبارسنجی درونی الگو

تعداد	سطح	محل	تخصص
۱۵	دانشجوی دکتری	پرسشنامه الکترونیک	جغرافیای سیاسی
۶	دکتری عضوهای علمی		
۱۰	دکتری غیرعضو هیات علمی		
۵	دانشجوی دکتری	پرسشنامه الکترونیک	روابط بین الملل
۱	دکتری عضوهای علمی		
۳۷			جمع

### ابزار گردآوری اطلاعات

در این پژوهش، به منظور جمع‌آوری داده‌ها، یک پرسشنامه ساختارمند متشکل از چهار بخش اصلی طراحی شد، بخش اول ویژگی‌های اقتصادی پاسخگویان را از لحاظ پارامترهایی همچون اقتصاد، شرکت‌های بزرگ اقتصادی، سازمان‌های جهانی مورد بررسی قرار می‌دهد، بخش دوم، نیز حاوی سوالاتی بود که برداشت فرد از میزان تاثیر ابعاد سیاسی سنجش قرار می‌داد، بخش سوم میزان تاثیر ابعاد فرهنگی را مورد بررسی قرار می‌داد و در نهایت بخش چهارم میزان تاثیر ابعاد امنیتی را مورد سنجش قرار می‌دهد.

#### ۱- پرسشنامه اعتبار یابی درونی الگوی مفهومی و روندی:

بعد از شناسایی مشخص نمودن مؤلفه‌ها و عناصر طراحی اولیه الگو، با توجه به سؤالات پژوهش و عناصر الگو یک پرسشنامه ۲۵ سؤالی در مقیاس لیکرت جهت اعتبار سنجی درونی الگو تدوین و توسط نمونه آماری مشخص شده تکمیل گردید. اعتبار محتوایی این پرسشنامه توسط استاید راهنمای و مشاور تأیید گردید و پایایی آن با آزمون کرونباخ  $\alpha = 0.92$  محاسبه شد.

#### ۲- روش تحلیل داده

به منظور تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی (شامل محاسبه شاخص‌های گرایش مرکزی و پراکندگی نظیر میانگین، انحراف معیار و نمودارهای توصیفی مربوط به آماره‌ها) و به منظور و برای تجزیه و تحلیل داده‌های بدست آمده از اجرای آزمایشی الگوی بدست آمده و آزمون فرضیات با رعایت مفروضه‌ها از آزمون‌های T وابسته و T مستقل استفاده شد. جهت تحلیل داده‌ها از نرم افزار SPSS استفاده گردید.

#### ۳- پرسشنامه پژوهش (معرفی آزمون)

پرسشنامه مورد استفاده در این پژوهش یک پرسشنامه محقق ساخته می‌باشد که گویه‌های آن با بررسی ادبیات موجود در این زمینه تنظیم گردیده است. این پرسشنامه شامل ۲۵ گویه است که سوالات ۱ تا ۵ و سوالات ۱۱ تا ۱۵ و ۱۸ ادراک فرد از میزان تاثیر ابعاد اقتصادی، و سوالات ۶ تا ۸ و ۱۶ میزان تاثیر ابعاد سیاسی و سوالات ۹ تا ۱۱ و ۲۰ میزان تاثیر ابعاد فرهنگی، و سوالات ۱۲ تا ۱۴ و ۲۱ تا ۲۳ میزان تاثیر ابعاد امنیتی را مورد بررسی قرار می‌داد. از سوال ۲۵ تا ۲۴ تاثیرات مشبّت و منفی ابعاد جهانی شدن بر مسائل حیاتی و مهم منطقه را مورد بررسی قرار می‌داد. جدول ۱-۳- ترتیب گویه‌های هر یک از متغیرها را نشان می‌دهد.

#### روایی و پایایی پرسشنامه پژوهش

دو معیار عمده برای آزمون صحت و خوب بودن سنجه‌ها، روایی و پایایی است. روایی آزمون بیان می‌کند که تاچه حدی مفهوم خاص فرضی که باید اندازه‌گیری شود، را می‌سنجد. پایایی می‌آزماید که تاچه حد به طور قاطع ابزار سنجش در

هر زمان مفهومی را که باید مورد سنجش قرار گیرد را می‌سنجد. به عبارت دیگر روایی در پی آن است که آیا مفهوم را درست مورد سنجش قرار می‌دهیم یا خیر. و پایایی ثبات و سازگاری در سنجش را مطرح می‌کند. روایی و پایایی دقت علمی کاربردی در بررسی پژوهش را تصدیق و تایید می‌کند (دانایی‌فرد و دیگران، ۱۳۸۳).

### ۱- پایایی ابزار پژوهش

پایایی با قابلیت اعتماد ابزار سنجش که از آن به اعتبار، دقت و اعتماد پذیری نیز تعبیر می‌شود عبارتست از اینکه ابزار اندازه‌گیری که برای سنجش متغیر و صفتی ساخته شده است، اگر در شرایط مشابه، در زمان یا مکان دیگر مورد استفاده قرار گیرد، نتایج مشابهی از آن حاصل شود. به عبارت دیگر ابزار پایا یا معتبر ابزاری است که از خاصیت تکرارپذیری و سنجش نتایج یکسان برخوردار باشد (حافظ نیا، ۱۳۸۸).

یکی از روش‌های محاسبه قابلیت اعتماد استفاده از روش آلفای کرونباخ یک ضریب اعتبار است که میزان همبستگی مثبت یک مجموعه را باهم منعکس می‌کند. آلفای کرونباخ بر حسب میانگین همبستگی داخلی میان پرسش‌هایی که یک مفهوم را می‌سنجد محاسبه می‌شود. هرقدر آلفای کرونباخ به عدد ۱ نزدیک‌تر باشد اعتبار سازگاری درونی گویه‌ها بیشتر است. در این روش اگر ضریب آلفا کمتر از  $0.160$  باشد، معمولاً اعتبار آن ضعیف تلقی می‌شود، دامنه  $0.700$  قابل قبول و بیش از  $0.800$  خوب تلقی می‌شود (سکاران، ۱۳۸۸).

در این پژوهش نیز به منظور سنجش پایایی از یک نمونه اولیه شامل ۳۷ پرسشنامه پیش آزمون شد و سپس با استفاده از داده‌های بدست آمده از پرسشنامه، میزان ضریب اعتماد با روش آلفای کرونباخ محاسبه شد که مقادیر به دست آمده از محاسبه ضریب آلفا به تفکیک در مورد متغیر اقتصادی جهانی شدن در منطقه خلیج فارس ادراک شده برابر با ( $0.834$ )، متغیر سیاسی جهانی شدن در منطقه خلیج فارس برابر با ( $0.594$ ) و متغیر فرهنگی جهانی شدن در منطقه خلیج فارس برابر با ( $0.684$ ) و متغیر امنیتی جهانی شدن در منطقه خلیج فارس برابر با ( $0.575$ ) بدست آمد. جدول شماره (۲)، ضریب پایایی پرسشنامه پژوهش حاضر را به تفکیک متغیرها نشان می‌دهد.

**جدول (۲) ضریب پایایی پرسشنامه بر اساس آلفای کرونباخ**

متغیر	تعداد گویه‌های مربوط	آلفای کرونباخ هر متغیر	منبع پرسشنامه
تأثیر ابعاد اقتصادی	۸	$0.834$	محقق ساخته
تأثیر ابعاد سیاسی	۴	$0.594$	
تأثیر ابعاد فرهنگی	۵	$0.684$	
تأثیر ابعاد امنیتی	۶	$0.575$	

### ۲- روایی ابزار پژوهش

برای فهمیدن اینکه ابزار اندازه‌گیری تا چه حد ویژگی مورد نظر را می‌سنجد و از روایی یا اعتبار برخوردار است سوالات پژوهش را مورد ارزیابی قرار می‌دهیم زیرا زمانی می‌توانیم به دقت داده‌های حاصل از اندازه‌گیری اطمینان داشت که از اعتبار ابزار اندازه‌گیری آگاهی داشته باشیم (سرمد و دیگران، ۱۳۸۳). روش‌های متعددی برای تعیین روایی (اعتبار) ابزار اندازه‌گیری وجود دارد که می‌توان به اعتبار محتوى، اعتبار سازه و اعتبار عاملی اشاره کرد. در این پژوهش برای سنجش روایی سؤالات، روایی محتوا<sup>۳</sup> لامدنظر قرار گرفت، منظور از اعتبار محتوا نوعی اعتبار است که برای بررسی ساختار متشكل یک ابزار اندازه‌گیری به کار برده می‌شود. اعتبار محتوا یک ابزار اندازه‌گیری به سؤال‌های تشکیل دهنده آن بستگی دارد. اگر سؤال‌های پرسشنامه معرف ویژگی‌ها و مهارت‌های ویژه‌ای باشد که محقق قصد اندازه‌گیری آن‌ها را داشته باشد، آزمون دارای اعتبار محتوا است. اعتبار محتوا یک آزمون معمولاً توسط افرادی متخصص در موضوع مورد مطالعه تعیین می‌شود.

اعتبار محتوای این پرسشنامه توسط اساتید راهنما و مشاور و چند نفر از افراد مطلع و متخصص از جمله اساتید حوزه تکنولوژی آموزشی مورد تأیید قرار گرفته است و از اعتبار لازم برخوردار بود.

### روش‌های تجزیه و تحلیل اطلاعات

انتخاب روش‌های آماری مناسب یکی از ارکان اصلی یک تحقیق عملی است. تجزیه و تحلیل و استنتاج صحیح، منوط به بهره‌گیری از روش آماری مناسب و متناسب با موضوع است. در تحقیق حاضر داده‌های بدست آمده با استفاده از آمار توصیفی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. در سطوح توصیفی از شاخص‌هایی همچون فراوانی و درصد فراوانی جهت خلاصه کردن داده‌های جهانی شدن متغیرها استفاده شد. و در مرحله دوم و در بخش استنباطی نیز با استفاده از نرم افزار SPSS، به بررسی نرمال بودن داده‌ها از طریق آزمون کلوموگروف اسپیرنوف پرداخته شد و سپس برای آزمون فرضیه‌ها از آزمون رگرسیون و در نهایت برای بررسی تاثیر همزمان دو متغیر مستقل بر متغیر وابسته از آزمون رگرسیون گام به گام به شرح زیر استفاده شد:

#### (الف) نرمال بودن توزیع داده‌ها

با توجه به اینکه در طیف لیکرت، مقیاس یا طیف درجه‌بندی عددی امتیازدهی شده می‌باشد، بنابراین بصورت مقیاس مقایسه‌ای در آمده‌اند و می‌توان از روش‌های پارامتریک جهت آزمون فرضیه‌های پژوهش استفاده کرد. در این پژوهش از آزمون کلوموگروف - اسپیرنوف نیز جهت بررسی نرمالیتی داده‌ها استفاده شد. در انتخاب یک آزمون باید تصمیم بگیریم که آیا از آزمون‌های پارامتریک استفاده کنیم یا آزمون‌های ناپارامتریک. یکی از اصلی‌ترین ملاک‌ها برای این انتخاب انجام آزمون کلوموگروف - اسپیرنوف است.

آزمون کلوموگروف - اسپیرنوف نرمال بودن توزیع داده‌ها را نشان می‌دهد. یعنی اینکه توزیع یک صفت در یک نمونه را (مثلًا سن در بین ۱۰۰ نفر نمونه پرستاران) با توزیعی که برای جامعه مفروض است (برای مثال سن تمام پرستاران) مقایسه می‌کند. اگر داده‌ها دارای توزیع نرمال باشند امکان استفاده از آزمون پارامتریک وجود دارد و در غیر این صورت باید از آزمون ناپارامتریک استفاده کنیم.

پس از تحلیل SPSS در برondاد آزمون کلوموگروف - اسپیرنوف اگر آزمون معنی دار بود یعنی  $p$  کوچک تر از ۵ صدم بود، به معنی این است که توزیع نرمال نیست و باید از آزمون ناپارامتریک استفاده کنیم. بنابراین اگر نتیجه این آزمون معنی دار نباشد امکان استفاده از آزمون‌های پارامتریک وجود دارد.

#### (ب) رگرسیون خطی

برای اینکه بتوانیم یک متغیر مجهول را با استفاده از متغیرهایی معلوم تعیین کنیم، از رگرسیون استفاده می‌کنیم. تحلیل رگرسیون خطی از خانواده تحلیل‌های همبستگی است اما بیشتر به منظور پیش‌بینی اثر یک یا چند متغیر بر روی یک متغیر دیگر به کار می‌رود. دو نوع عمدۀ تحلیل رگرسیون خطی داریم. رگرسیون خطی تک متغیره برای پیش‌بینی یک متغیر وابسته توسط یک متغیر مستقل و رگرسیون خطی چندمتغیره برای پیش‌بینی یک متغیر وابسته توسط چند متغیر مستقل. با فرض آنکه رابطه علت و معلوی بین دو متغیر کمی وجود دارد و این رابطه به صورت خطی باشد، معادله رگرسیون به صورت زیر تعریف می‌شود،  $Y = a + bX + \epsilon$  در صورتی محقق می‌تواند از رگرسیون خطی استفاده کند که شرایط زیر محقق باشد:

۱. میانگین خطاهای صفر باشد.
۲. واریانس خطاهای یک باشد.
۳. بین خطاهای مدل، همبستگی وجود نداشته باشد.
۴. متغیر وابسته دارای توزیع نرمال باشد.

### ج) رگرسیون چندگانه

به منظور بررسی تاثیر هر چهار متغیر مستقل پژوهش (بعد اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و امنیتی) بر متغیر وابسته (تاثیر جهانی شدن) از رگرسیون چندگانه استفاده کردیم. لازم به ذکر است که در صورتی محقق می‌تواند از رگرسیون چندگانه استفاده کند که برخی شرایط از جمله کمی بودن متغیرهای پیش‌بین، عدم هم خطی چندگانه متغیرهای پیش‌بین، عدم همبستگی بین خطاهای مدل و نرمال بودن توزیع خطاهای محقق باشد.

### د) آزمون سوبول

برای بررسی تاثیر متغیر میانجی از آزمون سوبول استفاده کردیم. به منظور این کار باید در SPSS دو تحلیل رگرسیون اجرا شود و سپس آزمون سوبول با استفاده از نتایج این دو آزمون اجرا شود:

۱) اجرای یک تحلیل رگرسیون که در آن متغیر میانجی  $M$  متغیر ملاک و متغیر مستقل  $X$  متغیر پیش‌بین است. این تحلیل مقادیر  $a$  و  $s_a$  را به ما می‌دهد

۲) اجرای یک تحلیل رگرسیون که در آن متغیر وابسته  $Y$  و متغیر ملاک متغیر مستقل  $X$  و متغیر میانجی  $M$  متغیر پیش‌بین است. این تحلیل مقادیر  $a$  و  $s_b$  را به ما می‌دهد. در آزمون سوبول یک مقدار  $Z\text{-value}$  از طریق فرمول به دست می‌آید که در صورت بیشتر شدن این مقدار از  $1/96$  می‌توان در سطح  $95\%$  معنادار بودن تاثیر میانجی یک متغیر را تایید نمود.

### تجزیه و تحلیل داده‌ها

آیا اثرگذاری جهانی شدن در منطقه خلیج فارس از اعتبار درونی برخوردار است؟

جهت پاسخ به سوالات تحقیق و بررسی اعتبار درونی الگو، پرسشنامه الگو به همراه توضیحات عناصر آن در اختیار متخصصین قرار گرفت و پرسشنامه مربوط به اعتبار یالی درونی تکمیل شد. در جدول (۳) نتایج بدست آمده از این پرسشنامه به همراه تحلیل‌های آماری گزارش شده است.

جدول (۳) آمار توصیفی و بیزگی‌های جهانی شدن در منطقه خلیج فارس

شماره	سؤال	فرداونی	میانگین	انحراف استاندارد	خطای استاندارد
۱	تا چه اندازه بعد اقتصادی جهانی شدن در منطقه خلیج فارس تاثیر داشته است؟	۳۸	۴/۲۶	۱/۱۶	۰/۱۹
۲	تا چه اندازه جهانی شدن اهمیت اقتصادی منطقه خلیج فارس را افزایش می‌دهد؟	۳۸	۴/۴۵	۰/۸۸	۰/۱۴
۳	تا چه اندازه حضور شرکت‌های بزرگ جهانی برای ایجاد شب بانک‌های مختلف، حضور سرمایه‌گذاران اروپایی و آمریکایی جهت خرید هتل‌ها و ساختمان‌ها و ... نشان‌دهنده گسترش جهانی شدن اقتصاد در منطقه خلیج فارس شده است؟	۳۸	۴/۲۴	۱/۰۴	۰/۱۷
۴	تا چه اندازه پیوستن کشورهای منطقه خلیج فارس به سازمان تجارت جهانی نشان‌دهنده گسترش فرایند جهانی شدن در این منطقه شده است؟	۳۸	۴/۲۹	۱/۰۰	۰/۱۶
۵	تا چه اندازه تشکیل یک سازمان یا گروه مشترک در حوزه اقتصادی در منطقه خلیج فارس می‌تواند منجر به گسترش فرایند جهانی شدن در این منطقه شود؟	۳۸	۴/۳۴	۰/۹۸	۰/۱۶

۰/۱۶	۱/۰۰	۳/۹۵	۳۸	تا چه اندازه بعد سیاسی جهانی شدن در منطقه خلیج فارس تاثیر داشته است؟	۶
۰/۱۶	۰/۹۷	۴/۰۸	۳۸	تا چه اندازه جهانی شدن اهمیت رئواستراتری منطقه خلیج فارس را افزایش می دهد؟	۷
۰/۱۸	۱/۱۲	۳/۴۷	۳۸	تا چه اندازه مشارکت های مردم در تعیین حکومت از قبیل شرکت در انتخابات و یا عضویت در احزاب سیاسی گسترش جهانی شدن در منطقه خلیج فارس را افزایش می دهد؟	۸
۰/۱۶	۰/۹۷	۳/۴۵	۳۸	تا چه اندازه بعد فرهنگی جهانی شدن در منطقه خلیج فارس تاثیر داشته است؟	۹
۰/۱۴	۰/۸۸	۳/۴۲	۳۸	تا چه اندازه جهانی شدن اهمیت فرهنگی منطقه خلیج فارس را افزایش می دهد؟	۱۰
۰/۱۶	۰/۹۷	۴/۰۵	۳۸	تا چه اندازه توسعه رسانه های جمعی، برگزاری نمایش های مذهبی، حضور بازیگران معروف، برگزاری کنسروت های موسیقی و جشنواره های سینمایی در گسترش جهانی شدن منطقه خلیج فارس را افزایش می دهد؟	۱۱
۰/۱۶	۱/۰۰	۴/۰۵	۳۸	تا چه اندازه بعد امنیتی جهانی شدن در منطقه خلیج فارس تاثیر داشته است؟	۱۲
۰/۱۴	۰/۸۵	۴/۳۳	۳۸	تا چه اندازه تشکیل یک سازمان یا گروه مشترک در حوزه امنیتی در منطقه خلیج فارس می تواند منجر به برقراری امنیت شبکه ای شود؟	۱۳
۰/۲۲	۱/۳۸	۲/۲۱	۳۸	تا چه اندازه ایجاد پایگاه های نظامی توسط قدرت های فرامنطقه ای در منطقه خلیج فارس در تامین امنیت این منطقه تاثیر داشته است؟	۱۴
۰/۱۲	۰/۷۲	۴/۰۵	۳۸	تا چه اندازه جهانی شدن اهمیت مخاطرات محیط زیست منطقه خلیج فارس را افزایش می دهد؟	۱۵
۰/۱۵	۰/۹۳	۳/۸۴	۳۸	تا چه اندازه جهانی شدن در منطقه خلیج فارس باعث تغییر رویکرد دموکراسی در بین کشورهای این منطقه شده است؟	۱۶
۰/۱۶	۱/۰۱	۳/۸۴	۳۸	تا چه اندازه جهانی شدن در منطقه خلیج فارس همراه با گسترش تکنولوژی های نوین بوده است؟	۱۷
۰/۱۳	۰/۷۸	۴/۱۴	۳۸	تا چه اندازه نقش ابعاد امنیتی، اقتصادی و فرهنگی در منطقه خلیج فارس می تواند منجر به گسترش صنعت توریسم شود؟	۱۸
۰/۱۷	۱/۰۲	۳/۸۲	۳۸	تا چه اندازه تغییر ذاتیه فرهنگی در منطقه خلیج فارس می تواند منجر به گسترش صنعت توریسم گردد.	۱۹
۰/۱۷	۱/۰۷	۳/۷۴	۳۸	تا چه اندازه مقاومت و عدم پذیرش فرهنگی مردم در منطقه خلیج فارس می تواند منجر به کاهش صنعت توریسم گردد.	۲۰
۰/۱۷	۱/۰۳	۳/۸۷	۳۸	تا چه اندازه نقش ابعاد امنیتی، اقتصادی و فرهنگی در منطقه خلیج فارس می تواند منجر به کاهش توریسم شود؟	۲۱
۰/۱۷	۱/۰۵	۴/۰۵	۳۸	تا چه اندازه نقش ابعاد امنیتی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی می تواند منجر به افزایش همگرایی در منطقه خلیج فارس شود؟	۲۲

۰/۱۴	۰/۸۴	۴/۲۴	۳۸	تا چه اندازه جهانی شدن نقش امنیتی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی در منطقه خلیج فارس را دگرگون می کند؟	۲۳
۰/۱۸	۱/۲۰	۳/۸۴	۳۸	تا چه اندازه اثرات مثبت جهانی شدن در منطقه خلیج فارس تاثیر داشته است؟	۲۴
۰/۱۷	۱/۱۱	۳/۶۸	۳۸	تا چه اندازه اثرات منفی جهانی شدن در منطقه خلیج فارس تاثیر داشته است؟	۲۵
۰/۰۴	۱/۱۰	۳/۹۱	۹۵۰	کل سوالات	

همانطور که در جدول (۳) مشاهده می گردد، میانگین نظر متخصصان در ارزیابی اعتبار درونی جهانی شدن در منطقه خلیج فارس در تمام پرسش های مربوط به این موضوع بین ۲/۲۱ تا ۴/۴۵ است که بدین معنی است که تمام ابعاد جهانی شدن در منطقه خلیج فارس مثبت ارزیابی شده است. بنابراین از دیدگاه متخصصین اعتبار جهانی شدن در منطقه خلیج فارس از سطح مطلوبی برخوردار بوده و می توان اعتبار درونی آن را تایید نمود.

به منظور بررسی این موضوع که آیا میانگین پاسخ های نظردهندگان به هر سؤال به طور معناداری بالاتر از میانگین نمرات در هر سؤال می باشد یا خیر از آزمون تی تک نمونه ای نیز استفاده شد که نتایج آن در جدول ۲-۵ ارائه شده است.

جدول (۴) نتایج آزمون تی تک نمونه ای با میانگین فرضی ۳ جهت ارزیابی اعتباریابی درونی جهانی شدن در منطقه خلیج فارس

شماره سوال	میانگین	تفاوت میانگین	t	درجه آزادی	سطح معناداری	درصد ۹۹	فاصله اطمینان
					حد بالا	حد پایین	
۱	۴/۲۶	۱/۲۶	۶/۶۰۹	۳۷	/...	۰/۷۴	۱/۷۸
۲	۴/۴۵	۱/۴۵	۱۰/۰۱۰	۳۷	/...	۱/۰۵	۱/۸۴
۳	۴/۲۴	۱/۲۴	۷/۲۵۵	۳۷	/...	۰/۷۷	۱/۷۰
۴	۴/۲۹	۱/۲۹	۷/۸۶۳	۳۷	/...	۰/۸۴	۱/۷۳
۵	۴/۳۴	۱/۳۴	۸/۳۲۴	۳۷	/...	۰/۹۰	۱/۷۸
۶	۳/۹۵	۰/۹۵	۵/۷۷۱	۳۷	/...	۰/۵۰	۱/۳۹
۷	۴/۰۸	۱/۰۸	۶/۶۹۳	۳۷	/...	۰/۶۴	۱/۵۲
۸	۳/۴۷	۰/۴۷	۲/۵۷۸	۳۷	/...	-۰/۰۳	۰/۹۷
۹	۳/۴۵	۰/۴۵	۲/۸۲۰	۳۷	/...	۰/۰۲	۰/۸۸
۱۰	۳/۴۲	۰/۴۲	۲/۹۱۹	۳۷	/...	۰/۰۳	۰/۸۱
۱۱	۴/۰۵	۱/۰۵	۶/۵۸۸	۳۷	/...	۰/۶۲	۱/۴۹
۱۲	۴/۰۵	۱/۰۵	۶/۴۱۲	۳۷	/...	۰/۶۱	۱/۵۰
۱۳	۴/۳۳	۱/۳۳	۹/۲۸۲	۳۷	/...	۰/۹۴	۱/۷۲
۱۴	۲/۲۱	-۰/۷۹	۳/۴۸۱	۳۷	/...	۰/۱۷	۱/۴۱
۱۵	۴/۰۵	۱/۰۵	۸/۸۴۹	۳۷	/...	۰/۷۳	۱/۳۸
۱۶	۳/۸۴	۰/۸۴	۵/۴۹۲	۳۷	/...	۰/۴۳	۱/۲۶
۱۷	۳/۸۴	۰/۸۴	۵/۰۵۳	۳۷	/...	۰/۳۹	۱/۲۹

۱/۴۹	۰/۷۸	/۰۰۰	۳۷	۸/۷۶۸	۱/۱۴	۴/۱۴	۱۸
۱/۲۷	۰/۳۶	/۰۰۰	۳۷	۴/۸۵۴	۰/۸۲	۳/۸۲	۱۹
۱/۲۱	۰/۲۶	/۰۰۰	۳۷	۴/۱۹۵	۰/۷۴	۳/۷۴	۲۰
۱/۳۳	۰/۴۱	/۰۰۰	۳۷	۵/۱۲۷	۰/۸۷	۳/۸۷	۲۱
۱/۵۲	۰/۵۸	/۰۰۰	۳۷	۶/۰۹۸	۱/۰۵	۴/۰۵	۲۲
۱/۶۱	۰/۸۶	/۰۰۰	۳۷	۸/۹۴۷	۱/۲۴	۴/۲۴	۲۳
۱/۳۸	۰/۳۰	/۰۰۰	۳۷	۴/۴۵۶	۰/۸۴	۳/۸۴	۲۴
۱/۱۸	۰/۱۹	/۰۰۱	۳۷	۳/۷۷۴	۰/۶۸	۳/۶۸	۲۵
۱/۴۱۸	۰/۵۲۵	/۰۰۱	۳۷	۶/۰۸۱	۰/۹۷۱	۳/۹۱	کل

با توجه به نتایج بدست آمده از پاسخ‌های پرسشنامه و تحلیل آماری آن که در جدول (۴) آمده است، میانگین هر کدام از سوالات بالاتر از میانگین فرضی (۳) بوده و مقدار تی تک نمونه‌ای با فرض میانگین (۳)، درجه آزادی ۳۷، در تمام سوالات با احتمال ۹۹٪ بالاتر از تی جدول (۶/۰۸۱) بوده که تفاوت میانگین معنی دار است ( $p < 0.01$ ). علاوه براین با بررسی پاسخ‌های کل سوالات (۹۲۵ پاسخ)، میانگین بدست آمده (۳/۹۱) نیز بالاتر از میانگین فرضی (۳) بوده و با توجه به مقدار تی تک نمونه‌ای بدست آمده (۶/۰۸۱) با احتمال ۹۹٪ بالاتر از تی جدول با درجه آزادی (۳۷) است. لذا این تفاوت میانگین نیز معنی دار می‌باشد ( $p < 0.01$ ).

#### یافته‌های کمی

جهت بررسی اعتبار درونی جهانی شدن، توضیحات عناصر آن برای متخصصین در حوزه جغرافیای سیاسی و روابط بین‌الملل ارائه و اصلاحات لازم در مطالب گردآوری شده صورت گرفت و سپس جهت بررسی ابعاد مختلف پرسشنامه‌ای در مقیاس لیکرت طراحی و پس از تعیین نمونه، در اختیار ۳۷ نفر از متخصصین قرار گرفت. یافته‌های بدست آمده نشان دادند که میانگین نظر متخصصان در ارزیابی اعتبار درونی جهانی شدن در تمام پرسش‌های مربوط به این موضوع بین ۴/۴۵ تا ۲/۲۱ است که بدین معنی است که تمام ابعاد الگو مثبت ارزیابی شده است. به منظور بررسی این موضوع که آیا میانگین پاسخ‌های نظردهندگان به هر سؤال به طور معناداری بالاتر از میانگین نمرات در هر سؤال می‌باشد یا خیر از آزمون تی تک نمونه‌ای نیز استفاده شد که نتایج بدست آمده نشان داد که مقدار تی تک نمونه‌ای با فرض میانگین (۳)، درجه آزادی ۳۷، در تمام سوالات با احتمال ۹۹٪ بالاتر از تی جدول (۶/۰۸۱) بوده که تفاوت میانگین معنی دار است ( $p < 0.01$ ). بنابراین از دیدگاه متخصصین اعتبار جهانی شدن در منطقه خلیج فارس از سطح مطلوبی برخوردار بوده و می‌توان اعتبار درونی جهانی شدن را تایید نمود.

#### تحلیل فرضیه‌ها

همانطور که قبلاً اشاره شد، فرضیه‌هایی در ذهن پژوهشگر نقش بسته بود که بر اساس آن اقدام به مطالعه و جمع‌آوری مطالب مرتبط با موضوع مقاله و فرضیه‌ها گردید. برای ارزیابی این فرضیه‌ها در ذیل هم فرضیه‌ها تحقیق و هم ارزیابی آن ارائه می‌گردد:

فرضیه نخست: «به نظر می‌رسد با عنایت به تحولات جهانی، فرایند جهانی شدن اثرات مثبت و منفی فراوانی در حوزه‌های سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و امنیتی بر منطقه خلیج فارس دارد».

همانطور که عنوان شد همگام با رویکرد جهانی شدن، این موضوع با خود پیامدهای فراوانی را به همراه خواهد داشت. برخی از این پیامدها جنبه مثبت و برخی جنبه منفی خواهند داشت. با توجه به آنچه که گذشت تأثیر پیامدهای مثبت جهانی شدن بیشتر از پیامدهای منفی آن است. بطور کلی با برنامه‌ریزی در خصوص کشف راهکارهای مفید و اجرایی در

برخورد با پیامدهای منفی جهانی شدن نیز می‌توان این پیامدها را از حالت منفی به خنثی و یا به پیامد مثبت تبدیل کرد. آنچه که مسلم است در برخورد با پیامدهای منفی برنامه‌ریزی و سعه‌صدر بسیار راهگشا خواهد بود. برخی از این پیامدهای منفی ریشه در افکار و فرهنگ کهنه مردمان این منطقه دارد و در تغییر آن مقاومت‌های فراوانی وجود دارد زیرا که هرگونه تغییر با مقاومت همراه است چه رسد به این گونه پیامدهایی که همراه با تفکرات افراد خاص هم باشد. بنابراین تلاش برای حذف پیامدهای منفی در زمرة مهمترین اقدامات خواهد بود. اما این بدان معنی نیست که بطور کلی این پیامدهای منفی ریشه‌کن خواهد شد و دلیل آن هم نوع و گستردگی پیامد مورد نظر می‌باشد.

در جهانی شدن آداب، رسوم و ارزش‌ها کم‌رنگ‌تر می‌شوند. اختلاف طبقاتی و نابرابری اجتماعی در میان جوامع زیاد می‌شود، زندگی همراه با فقر حاشیه‌نشینان شهرهای بزرگ، تنفر و بیزاری مردم از اختلاف میان ثروت غنی و فقر و رونق کلان شهرها در برابر کوچک شهرها، نیروی مخرب بنیادگرایی دینی و مخاطرات در تغییرات ناشی از جهانی شدن، از ویژگی‌های منفی است بنابراین همیشه این اختلاف فقیر و غنی و این تبعیض طبقاتی از گذشته تا حال وجود داشته و خواهد داشت.

همچنین یکی از نتایج توسعه صنعتی و تکنولوژی، گسترش مداوم مداخله انسان در طبیعت و تهدیدهایی است که محیط‌زیست را هدف قرار داده است. مسائل زیست محیطی، گرم‌شدن کره‌زمین، آلودگی‌های صنعتی و مواد زائد، آلودگی‌های هوای آب‌های سطحی و زیر‌سطحی از جمله موارد هستند که با برنامه‌ریزی و مدیریت صحیح امکان حذف آنها وجود دارد و می‌توان این تهدیدها را به فرست تبدیل کرد.  
با عنایت به مطالب ارائه شده فرضیه نخست درست می‌باشد.

فرضیه دوم: «به نظر می‌رسد بعد اقتصادی جهانی شدن در مقایسه با سایر ابعاد آن، تأثیرات بیشتری بر روی خلیج فارس دارد».

در این پژوهش با بررسی ابعاد گوناگون جهانی شدن سی شد که وضعیت روشنی نسبت به ابعاد جهانی شدن آشکار گردد. از جمله این ابعاد می‌توان بعد اقتصادی، امنیتی، سیاسی و فرهنگی جهانی شدن را بر شمرد و با توضیح کامل آن به تبیین آنها پرداخته شد. هرچند که منطقه خلیج فارس از منظر رئوپلیتیکی و ژئواستراتژی حائز اهمیت است، در چند دهه اخیر فعالیت‌های زیادی توسط کشورهای منطقه و همچنین قدرت‌های فرامنطقه‌ای مشاهده شده است که بعد سیاسی و امنیتی جهانی شدن بیشتر مورد توجه بوده است.

در همین راستا حضور قدرت‌های فرامنطقه‌ای در قالب تشکیل پایگاه‌های نظامی مختلف هواپی و دریابی در منطقه خلیج فارس به بعد امنیتی جهانی شدن نمود بیشتری داده و برخی از کشورهای این حوزه با عنایت به ترس از تهاجم همسایگان با واسیتگی به قدرت‌های فرامنطقه‌ای اقدام به تشکیل پایگاه‌های نظامی خارجی در کشور خود شدند که تعدد این پایگاه‌ها باعث بروز تنشهای امنیتی و همچنین سیاسی خواهد بود.

از این رهگذر بعد اقتصادی جهانی شدن بیش از ابعاد دیگر آن مورد توجه قرار گرفته است چرا که در ابعاد امنیتی و سیاسی هم بروز مسائل اقتصادی بسیار مشهود بود. بعنوان مثال خرید تسليحات نظامی مورد نیاز کشورها و تجهیز آنها به ادوات نظامی مستلزم پرداخت هزینه‌های مختلف می‌باشد که همین از منظر اقتصادی مورد توجه می‌باشد.

بعد فرهنگی جهانی شدن هم تابع بسیار وابسته به بعد اقتصادی خواهد بود و در این بعد هم با پرداخت هزینه‌های مختلف برای اجرایی شدن به درهم آمیختگی با ابعاد اقتصادی جهانی شدن دارد.

بعد اقتصادی جهانی شدن با توجه به اهمیت رئوکconomی این منطقه بدلیل وجود منابع سرشار نفت و گاز و همچنین صنایع وابسته به آن از یک طرف و از طرف دیگر خدمات فنی و بازرگانی مرتبط با صنایع بیش از سایر ابعاد خودنمایی می‌کند. در این بین بازیگران اقتصادی گوناگونی از سراسر دنیا برای رقابت اقتصادی خود در این منطقه حضور می‌یابند و فعالیت اقتصادی و تجارت جهانی برای بقاء و تداوم زندگی انجام می‌دهند. فرایند اقتصادی در تمام دنیا بعنوان فعالیتی حیاتی و اولویت ارتباطی بین کشورها به منظور امار معاش همواره وجود دارد و لذا در این منطقه هم همین کارایی را

خواهد داشت. این مهم در برخی کشورهای منطقه بیشتر نمایان شده بطورکه امارات متحده عربی به مرکز دفاتر شرکت‌ها، موسسات و بنگاه‌های اقتصادی، برندهای مختلف و بورس‌های معاملاتی بزرگ در حوزه‌های گوناگون تبدیل شده است.

با بررسی‌هایی که انجام شد و توضیحات ارائه شده در این پژوهش فرضیه دوم نیز اثبات می‌گردد.

فرضیه سوم: «به نظر می‌رسد با عنایت به ظرفیت‌های سیاسی، امنیتی، اقتصادی و فرهنگی منطقه، کشورهای خلیج‌فارس می‌توانند از طریق ایجاد یک همگرایی منطقه‌ای، به طور مناسب با بهره‌گیری از اثرات مثبت جهانی شدن اثرات منفی آن را کاهش دهند».

چالش‌های گوناگون صد ساله اخیر منطقه خلیج‌فارس از منظر سیاسی، امنیتی، فرهنگی و اقتصادی همواره دست به گریبان دولت و ملت‌های حوزه خلیج‌فارس بوده و هست. بسیاری از مشکلات پیش آمده در این منطقه درنتیجه عدم همگرایی و وحدت ساکنان این منطقه بوده است. حضور قدرت‌های فرامنطقه‌ای با هدف فروش تسليحات خود و نیز کسب درآمدات‌های هنگفت از این راه از یک طرف و غارت نفت و گاز کشورهای این منطقه از طریق تحت فشار قراردادن آنان و یا تجاوز نظامی از طرف دیگر باعث شده که کشورهای این حوزه همیشه وابسته بمانند. این موضوع تا آنجا پیش رفت که دونالد ترامپ رئیس جمهور سابق ایالات متحده با وقارت و بی‌شرمی تمام درخصوص کشور عربستان سعودی بیان کرد که «عربستان پرای ما گاوی شیرده است که هر وقت بخواهیم از آن طلا و دلار می‌دوشیم و هر وقت شیرش تمام شود آن را سر می‌بریم». این جمله‌ای بود که ترامپ در سال ۲۰۱۶ و در زمان نامزدی خود برای ریاست جمهوری آمریکا گفت و بعد از ورود به کاخ سفید آن را اجرایی کرد.(روزنامه مشرق، تاریخ انتشار ۲۵ تیر ۱۴۰۱)

اما راهکار اصلی و گزینه نهایی برای خروج از زیر یوغ استعمار، همگرایی دولتها و وحدت و اتحاد در حوزه‌های مختلف است. گزینه پیشنهادی ما استفاده از تقویت هم‌تکمیلی است. در این روش همه کشورهای منطقه می‌توانند با استفاده از ظرفیت‌های خود اقدام به تکمیل نیازهای خود و همسایگان خود باشند و بدین ترتیب نیازهای سایرین نیز تو سط بقیه همسایگان تأمین خواهد شد. بدین ترتیب هم زمینه‌های اقتصادی فعالیت خود را خواهند داشت و هم روابط سیاسی و امنیتی میان این کشورها فراهم می‌شود. اشتراکات فرهنگی نیز باعث بروز هم‌تکمیلی فرهنگی نیز خواهد شد. به نظر نگارنده هم‌تکمیلی راه حل گریز از اختلاف و وابستگی کشورهای این منطقه خواهد بود و جا دارد که رهبران این کشورها در جلسات متعدد سعی کنند تا به یک همگرایی در این خصوص دست یابند.

با توجه به مطالب ارائه شده فرضیه سوم نیز مورد تأیید است.

## نتیجه‌گیری

حاصل یافته‌های کمی و کیفی پژوهش، جهانی‌شدن در منطقه خلیج‌فارس تأثیر زیادی از جنبه‌های مثبت و منفی داشته است. فرایند جهانی شدن با همه پیچیدگی‌های مخصوص به خود در این منطقه نیز پیاده شده است و ره‌آورده این فرایند در چند دهه اخیر پیامدهای مختلفی است که از منظر سیاسی، اقتصادی و امنیتی نموده به شتری پیداکرده است. هرچند که این پیامدها با جهت‌گیری‌ها و برنامه‌ریزی‌های قدرت‌های فرامنطقه‌ای به منظور دستیابی به ثروت و منابع نفتی ممالک این منطقه انجام پذیرفته و همچنان از غفلت و ناآگاهی بین سران این دولتها کمال استفاده را می‌برد اما نباید پیامدهای اقتصادی حاصل برای همه کشورهای منطقه و کشورهای برون منطقه به جهت فعالیت‌های تجاری، بازارگانی، خدماتی و صنعتی که موجب رونق اقتصاد در این منطقه شده است را نادیده گرفت.

تلاش کشورهای منطقه برای فروش بیشتر نفت که میراث نیاکانشان است به منظور دستیابی افزون‌تر به ثروت بادآورده رقابت نفتی – تسليحاتی را ایجاد کرده است و بهانه لازم هم عدم اعتماد به همسایگان و ترس و بیم و هراس از تجاوز به حدود کشورشان است. از این رهگذر چیزی که عاید دولتهای این منطقه شده هزینه‌های زیاد خرید تسليحات و ایجاد پایگاه‌های نظامی است. هرچند که در کنار این مسائل رفاه نسبی مردم کشورهای حوزه خلیج‌فارس به ذسبت گذشته تغییر شگرفی داشته و سران این حکومت‌ها برای بقاء بیشتر و برای اینکه رضایت نسبی جامعه را نیز همراه خود

نمایند چنین اقداماتی انجام داده‌اند. عده‌ثروت به دست آمده از فروش نفت و میانات گازی بعد از صرف هزینه‌های فوق در بانک‌های اروپایی و آمریکایی سپرده‌گذاری می‌شود که به این ترتیب بازهم پول و ثروت این کشورها در دست خودشان نیست که این مسئله نیز از رویکردهای نوین تمرکز ثروت در بین ابرقدرت‌ها می‌باشد.

در این پژوهش سعی شد تا با بیان ویژگی‌های مختلف جهانی‌شدن از یک طرف و از طرف دیگر با بررسی ظرفیت‌های ژئوپلیتیکی، ژئواستراتژیکی، ژئوакونومی و ژئوکالچر این منطقه، رویکردی نوین از همکاری و ارتباط بین کشورهای این منطقه ارائه نماید تا این رهگذر ضمن دستیابی به توفیقات بیشتر در همه زمینه‌های امکان حضور قدرت‌های بیگانه در این منطقه را نیز کاهش دهند. برای کاهش نفوذ قدرت‌های بزرگ فرامنطقه ای به نتایج زیر دست یافته‌ایم: کاهش نفوذ قدرت‌های بزرگ در منطقه خلیج فارس یکی از چالش‌های مهمی است که برای کشورهای این منطقه وجود دارد. برای کاهش این نفوذ، می‌توان چند راهکار را در نظر گرفت:

❖ با توسعه همکاری و هماهنگی بین کشورهای منطقه، می‌توان از نفوذ قدرت‌های بزرگ کاست و نقش خود را در منطقه تقویت کرد.

❖ افزایش توانمندی نظامی و امنیتی کشورهای منطقه، می‌تواند به کاهش نفوذ قدرت‌های بزرگ در منطقه کمک کند.

❖ با توسعه صنایع داخلی و کاهش وابستگی به واردات کالاهای غیر ضروری یا کالاهایی که توان تولید در کشور را دارد، توان اقتصادی کشورهای منطقه افزایش می‌یابد و نفوذ قدرت‌های بزرگ را کاهش می‌دهد.

❖ تقویت روابط با کشورهای دیگر، به ویژه کشورهای دارای توان اقتصادی و سیاست قوی، می‌تواند به کاهش نفوذ قدرت‌های بزرگ در منطقه کمک کند.

❖ توسعه ارتباطات فرهنگی و تبادل فرهنگی با کشورهای دیگر، می‌تواند به کاهش نفوذ قدرت‌های بزرگ کمک کند و باعث تقویت نقش کشورهای منطقه در سطح جهانی شود.

به طور کلی، برای کاهش نفوذ قدرت‌های بزرگ در منطقه خلیج فارس، لازم است که کشورهای منطقه با همکاری و هماهنگی بیشتر، توانمندی‌های خود را در سطح اقتصادی، فرهنگی، نظامی و امنیتی تقویت کرده و روابط خود را با کشورهای دیگر نیز توسعه دهند.

با توجه به ظرفیت‌های سیاسی، امنیتی، اقتصادی و فرهنگی منطقه، کشورهای خلیج فارس می‌توانند از طریق ایجاد یک همگرایی منطقه‌ای به طور مناسب با بهره‌گیری از اثرات مثبت جهانی‌شدن، اثرات منفی آن را کاهش دهند. برای ایجاد همگرایی منطقه‌ای، کشورهای خلیج فارس می‌توانند به سمت توسعه ارتباطات تجاری، فرهنگی و سیاسی با یکدیگر حرکت کنند. از طرفی، تشکیل سازمان‌های منطقه‌ای برای همکاری در زمینه‌های مختلف، مانند توسعه اقتصادی، امنیت، فرهنگ و آموزش، نیز می‌تواند به ایجاد همگرایی کمک کند.

به علاوه، کشورهای خلیج فارس می‌توانند با توجه به نیازهای مشترک منطقه، همکاری و هماهنگی خود را در زمینه‌هایی مانند محیط زیست، مبارزه با تروریسم، مبارزه با مواد مخدر، توسعه فناوری و ارتقای سطح آموزش و پژوهش، افزایش توانمندی‌های خود و تسهیل تبادلات تجاری و اقتصادی افزایش دهند. همچنین، بهبود روابط با همسایگان و تعامل با سایر کشورهای منطقه و جهان، نیز می‌تواند به ایجاد همگرایی و کاهش اثرات منفی جهانی‌شدن در منطقه خلیج فارس کمک کند.

### پیشنهادها

همانطور که در مطالب قبلی عنوان شد تاکید و پیشنهاد نهایی برای موضوع جهانی‌شدن خلیج فارس پیرامون تئوری هم‌تکمیلی و استفاده از ظرفیت‌های مختلف منطقه می‌باشد که در ذیل به آن اشاره می‌گردد:

- ۱- تشکیل شوراهای مشترک اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، امنیتی و زیست محیطی با حضور همه کشورهای پیرامون خلیج فارس در رابطه با همکاری‌های مختلف اقتصادی، بازارگانی، سیاسی، دیپلماتیک و رابطه با همکاری‌های نظامی و امنیتی با رویکرد از بین بردن ترس و هراس از همسایگان
- ۲- برگزاری همایش‌ها و نمایشگاه‌های مختلف اقتصادی اعم از بازارگانی و تجاری و صنعتی با هدف شناختی توامندی‌های سایر کشورها و استفاده از ظرفیت‌های تولیدی همسایگان و مقابله با تحریبیسم و هرگونه هنجارشکنی و ساختار غلط که موجبات ناامنی در منطقه را فراهم می‌آورد.
- ۳- استفاده از ظرفیت‌های تولید انرژی‌های جایگزین نفت و گاز همچون توسعه نیروگاه‌های بادی و خورشیدی و توسعه نیروگاه‌های اتمی صلح‌آمیز با توجه به وجود این دو عنصر مهم در بین تمامی این کشورها.
- ۴- گسترش صنعت گردشگری و توریسم، توریسم مذهبی در این کشورها با حذف روادید و برقراری امکانات مناسب شامل تورهای مختلف گردشگری، ساخت هتل‌های استاندارد و بروز، گسترش راههای ارتباطی، گسترش امکانات رفاهی و معیشتی و استفاده از فضای مجازی و تجارت الکترونیک به منظور هماهنگی با سایر دولت دنیا.

## منابع و مأخذ

- Bazargan, abbas, Qualitative and mixed research methods: common approaches in behavioral sciences.(2014).tehran: Publication of didar
- Danai Fard, Hassan & Alwani, Mahdi & Azar, Adel. (2004). Quantitative research methodology in management: a comprehensive approach. Tehran: Publishing of Saffar.
- Delavar, Ali & koushki, Shirin. (2013). Mixed research method. Tehran: Publishing of virayesh.
- Eman, mohammad taqi. & noshadi, mahmoud reza. (2011). Qualitative Content Analysis. third year of fall and winter. tehran: Institute for Humanities and Cultural Studies.
- Hafeznia, mohammad reza. (2006). Basic concepts in geopolitics. Tehran: Publication of papeli.Hafeznia, mohammad reza & Rabiee, hosean. (2013). Persian Gulf regional studies. Tehran: Publication of samt.
- Hafeznia, mohammad reza & Mokhtari, hosean & Roknedin eftekhari, abdo reza. (2012). Examining the challenges of political geography in regional convergence, case study: Economic Cooperation Organization (ECO). Tehran: eighth year the first number. Spring. pp. 1-41. Geopolitics Quarterly.
- Mirzaei, Hamidreza. (2008). Research method: Concepts and key points for teachers, researchers and students. Mashhad: Publishing of Shayesteh Gostar.
- Ramesht, Mohammad Hossein. (1987). Natural geography of the Persian Gulf. Isfahan: Publishing of University Isfahan.
- Sarmad, Zohre & Hejazi, Elahe & Bazargan Harandi, Abbas. (2004). Research methods in behavioral sciences. Tehran: Publishing of Agah.
- Sekaran, Uma. (2009). Research methods in management. Tehran: Publishing of Higher Institute of Management and Planning Education and Research
- Salimi, Hossein. (2007). Different theories about globalization. Tehran: Publishing of Samt.
- Vatheeq, Mahmoud & Safavi, Seyed yahya & Hosseini, Seyed Salman. (2016). Year 12, number one. Essay on complementary approach, its basics and functions with an emphasis on the southeast region of Iran. Tehran: Geopolitical Journal.
- Zarei, Bahadur. (2023). A new look at the development of Iran. Tehran: Publications of Tehran University.
- Zarei, Bahadur. (2022). The 14th plan of China. Tehran: Publications of Abrar moaser.
- Zarei, Bahadur. (2015). Persian Gulf regional studies. Tehran: Publications of Tehran University.
- Zarei, Bahadur. (1999). Political geography of the Persian Gulf. September 14, page 1. Tehran: Resalat newspaper.

20th century, Hashem Nasiri (1999), Geopolitical thought in the&Hafez nia, Mohamadreza International Studies) in Persian]. Tehran, The State Department's Bureau of Political and , Anthony - Goldblatt's, David – Perraton, Jonathan, Global McGrewHeld, David - Transformations: Politics, Economics and Culture,1999, Politics at the Edge  
Http://www.asriran.com  
http://www.basirat.ir  
http://www.tasnimnews.com/fa/news/1395/06/16/1177774/  
Qatar 20. 20% 20% of %<http://www.touraktravel.com/TravelEncyclopedia/vegetation>  
http://www.saheltour.com/fa/tourism  
http://www.armansaman.com/Default,fa-IR,IntroductionToKuwait,TabID,184,TabID,183.aspx  
http://www.tasnimnews.com/fa/news/1396/04/31/1470982  
https://www. World Bank, 2022  
https://www.mashreghnews.ir/news/1399275/

مغایه نایل شده نگاری قبل از حب الکترونیکی